

STOSOWANIE DOŚWIADCZENIA ZAGRANICZNEGO POLEGAJĄCEGO NA WYKORZYSTANIU WIEDZY SPECJALISTYCZNEJ PODCZAS PRZEPROWADZENIA EKSPERYMENTU ŚLEDZCZEGO

Husachenko Yevheniia

*osoba ubiegająca się o stopień dr filozofii Katedry Kryminalistyki i Medycyny Sądowej
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych, Kijów, Ukraina
evgenikanavs@ukr.net*

Streszczenie. W artykule przedstawiono osobliwości stosowania doświadczenia zagranicznego polegającego na wykorzystaniu wiedzy specjalistycznej podczas przeprowadzenia eksperymentu śledczego. Autorka przedstawiała środki uzyskania informacji znaczącej kryminalistycznie takie jak hipnoza "śledcza" oraz wyodrębniła zasady stosowania poligrafu. Zaproponowano szereg form z zakresu wiedzy specjalistycznej, którą warto stosować podczas przeprowadzania eksperymentu śledczego.

Słowa kluczowe: doświadczenie zagraniczne, wiedza specjalistyczna, eksperyment śledczy, hipnoza, nieprawidłowości kryminalistyczne, poligraf.

APPLICATION OF EXTERNAL EXPERIENCE OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CONDUCT OF SUCCESSFUL EXPERIMENT

Gusachenko Eugenia

postgraduate, National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article reveals the peculiarities of the application of foreign experience in the use of special knowledge in conducting an investigative experiment. The author reveals the means of obtaining criminally significant information as an "investigator" of hypnosis and outlines the principles of using a polygraph. A number of forms of special knowledge are offered, which are expedient for use in the investigation experiment.

Keywords: foreign experience, special knowledge, investigative experiment, hypnosis, criminal violations, polygraph.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Гусаченко Євгенія

*здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри криміналістики та судової
медицини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна
evgenikanavs@ukr.net*

Анотація. У статті розкрито особливості застосування зарубіжного досвіду використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту. Автором розкрито засоби здобуття криміналістично значущої інформації, як "слідчий" гіпноз та виокремлено засади використання поліграфа. Запропоновано низку форм спеціальних знань, які доцільно використовувати при слідчому експерименті.

Ключові слова: зарубіжний досвід, спеціальні знання, слідчий експеримент, гіпноз, кримінальні порушення, поліграф.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день в світі, та в Україні, зокрема, відбуваються великі перетворення в суспільно-політичних та

економічних відносинах. Ці процеси проходять в складних умовах та супроводжується появою нових видів злочинів та їх стрімким ростом, тому особливого значення набуває необхідність застосування спеціальних знань при провадженні різних слідчих (розшукових) дій, зокрема, при проведенні слідчого експерименту. Саме застосування спеціальних знань у вузькій сфері знань сприяє якісному розслідуванню, і як результат, ухваленню законних та обґрунтованих судових рішень. Слід відмітити, що неабиякого значення у такій діяльності відіграє використання позитивного зарубіжного досвіду.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Зазначимо, що темі використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у процесуальній та криміналістичній літературі приділено чимало уваги. Водночас, сучасний стан чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування органами досудового розслідування, регламентація у відомчих нормативних актах окремих положень тактики проведення слідчих (розшукових) дій, і зокрема процедури слідчого експерименту, залишає чимало відкритих питань.

Загальні теоретичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень розглядалися в працях: Л. Е. Ароцкера, В. П. Бахіна, А. В. Іщенка, Н. І. Клименко, Н. А. Краснікової, В. В. Лисенка, О. І. Мотляха, М. Я. Сегая, Н. А. Селіванова та інших. Крім цього, слід згадати і наукові доробки, які досить повно висвітлені вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі щодо слідчого експерименту. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення слідчого експерименту зробили: Л. Е. Ароцкер, В. П. Бахін, П. Д. Біленчук, Н. І. Гуковська, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, В. М. Тertiшник, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та багато інших.

Значення напрацювань вищевказаних науковці безсумнівне, однак питання застосування зарубіжного досвіду використання спеціальних знань при проведенні слідчого експерименту не тільки не вичерпане, але і потребує подальшого удосконалення і розробки.

Виклад основного матеріалу. У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) 2012 року відбулося раціональне змінення підходу до кримінального судочинства. Однак, негативним моментом і досі залишається те, що поняття «спеціальні знання» в КПК України так і не закріплено.

Спеціальні знання розкривається в наукових працях українських і зарубіжних вчених. Під вказаним поняттям сьогодні розуміють сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, у галузі спеціальної технічної підготовки та професійного досвіду роботи, що використовуються з метою дослідження, використання та запобігання злочинам [1. с. 87]. Зрозуміло, що застосування спеціальних знань здійснюється шляхом залучення спеціально обізнаної особи, тобто суб'єкта застосування спеціальних знань. До таких згідно КПК України суб'єктів належать – експерт, спеціаліст та інші особи (перекладач, психолог, педагог, лікар та ін.). З огляду на те, що розслідування злочинів у сфері громадського порядку супроводжується значною кількістю проведення різного роду експертиз, тому суб'єкти застосування спеціальних знань у процесі розслідування злочинів вище зазначеної сфери є суб'єктами розслідування.

Кримінальне процесуальне законодавство України розмежовує поняття «спеціаліст» та «експерт», що надає можливість обмежити категорію осіб, що володіють даним процесуальним статусом. Нормами КПК України встановлені обсяг прав та обов'язків експерта та спеціаліста. Так, згідно з Законом України «Про судову експертизу» встановлено, що експертом в кримінальному провадженні є особа, що володіє науковими, технічними та іншими спеціальними знаннями, та має право згідно з ЗУ «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено дати висновок щодо питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери його знань [2].

Аналізуючи міжнародну практику в питанні підходу до визначення питання хто являється особою, що володіє спеціальними знаннями в розслідуванні кримінального правопорушення можна звернутися до практики таких країн, як Чехія, Фінляндія та Швеція. Розглядаючи приклад Чехії потрібно зауважити, що в цій країні можна залучати особу як експерта лише у тому випадку, якщо особа була віднесена до списку з якогось виду спеціальності. Експерт не має права приступити до виконання своїх обов'язків без проголошення клятви, текст якої визначено в Законі. Водночас, в українському законодавстві не існує чітко визначеної присяги чи клятви, за винятком присяги, яку дає експерт, при допиті його як свідка. Ми вважаємо таку ситуацію неприйнятною, оскільки експерт, дає присягу після проведення експертизи, а не до цього.

У таких європейських країнах як Швеція та Фінляндія підготовка експертних кадрів здійснюється на основі навчання на спеціальних курсах, після чого особа отримує сертифікат та ступінь магістра і має можливість проводити судову експертизу.

Дійсно, мірилом застосування спеціальних знань є реальність, тобто, отримання конкретних позитивних результатів при досягненні конкретних цілей (розкриття кримінальних правопорушень) та відповідність їх дійсності. Природно, що отримання результатів повинно бути обумовлено певними умовами (принципами). Сьогодні уже не секрет, що спеціальні правоохоронні служби багатьох країн світу активно використовують у своїй діяльності можливості так званих екстрасенсів і добиваються поставлених цілей, втілюючи в подальшому виконану роботу в різні процесуальні форми – результати оперативних розробок, роботи з негласним апаратом і т.д.

Використання спеціальних можливостей законом не перебачено, але можливо вони є результатом наявності спеціальних навичок і знань, пояснення яким ще не дано наукою. Було б зовсім непоганого, якщо така людина, сидячи в кабінеті, по фотокартці запропонує своє бачення подій, що відбулися, а слідчий перевірить ще раз отриману інформацію законними методами. Та й в законі не вказано, що розмовляти з екстрасенсами заборонено. Дійсно, було б дещо кумедним рішення слідчого представити консультації вказаних вище осіб у вигляді висновку спеціаліста, але ж ніким не заборонено використовувати їх для пошуку криміналістично значимої інформації при проведенні слідчого експерименту.

Схожа ситуація склалась у кримінальному процесі з гіпнозом та поліграфом. Так, наприклад, у ст. 15 КПК Азербайджанської Республіки вказано, що гіпноз відноситься до жорстокого, нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження з людиною, його прирівнюють до фізичних тортур. Однак ми притримуємось іншої точки зору та вважаємо, що гіпноз при

правильному його застосуванні може бути корисним у розслідуванні кримінального провадження [3].

Перші спроби застосування гіпнозу для отримання інформації від потерпілих і свідків у кримінальних справах, починаючи з середини XIX ст., простежувались в багатьох державах Європи у Франції, країнах Скандинавії [4, с. 248].

У закордонній практиці найбільшого поширення гіпноз набув у США. Там він був використаний у низці гучних справ. Допит Альберта Десалво, більш відомого як “Бостонський душитель”, тривав 50 годин. У частині допиту, що проводилась під гіпнозом, Десалво описав вбивство Евелін Корбін, пригадавши подробиці, зокрема стосовно її здоров’я, які вона називала у розмові з ним. Гіпноз дав поштовх і розслідуванню справи Теодора Банді, визнаного винним у вбивстві більш ніж 30 жінок. Свідок Ніта Нері, що бачила вбивцю, проте не встигла його роздивитись, у стані гіпнозу безпомилково вказала на його фото серед багатьох інших. Сем Шеппард, обвинувачений у вбивстві власної дружини, пройшовши процедуру допиту в стані гіпнозу, пригадав подробиці ночі вбивства, власне наявність в домі незнайомого чоловіка та його прикмети, та був виправданий [5, с. 3].

На сьогодні у вітчизняній юридичній літературі з питання можливості застосування гіпнозу в кримінальному судочинстві досі немає єдиної точки зору. Ряд авторів категорично заперечують проти цього, посилаючись на медичні протипоказання і неприпустимість використання в якості доказів показань, отриманих під гіпнозом [6, с. 76-79]. До них же, по справедливим зауваженням Т.І. Ахмедова, відноситься нечисленна група осіб, що має про гіпноз і пов’язані з ним науки поверхневе уявлення і в результаті чого помилково вважає, що при його застосуванні допитуваний може бути підданий неправомірному насильству. Вказана група опонентів застосування гіпнозу не обізнана про те, що гіпноз як особливий стан свідомості існує, досліджується і успішно використовується в світовій практиці психології та медицині вже кілька століть, в зв’язку з чим загальному неприйняттю не підлягає [7, с. 8-44].

Однак численними дослідженнями встановлено, що гіпноз відіграє значну роль у забезпеченні надійності й точності свідчень очевидців і потерпілих у більшості кримінальних справ, зокрема, і при проведенні слідчого експерименту. Оскільки здебільшого в слідства є можливість повторної перевірки інформації, одержаної під час гіпнозу, такої, наприклад, як опис зовнішності підозрюваного, номер автомобіля, характеристика транспортного засобу й інші ключові відомості, то під час подальшого розслідування ця інформація або підтверджується, або не враховується. Так, цікавими є результати спеціального експерименту стосовно дослідження ефективності слідчого гіпнозу. Перед групою поліцейських в умовах спонтанності був інсценований злочин. Кожного з них попросили дати індивідуальний письмовий звіт про інцидент, свідком якого він був. Потім у цих самих осіб такі звіти одержали повторно в стані гіпнозу. У результаті виявилось, що другий звіт був значно повнішим і точнішим, ніж перший. Варто лише додати, що безліч випадків застосування слідчого гіпнозу в повсякденній практиці кримінології слугує переконливим підтвердженням цих експериментальних результатів [8, с. 93].

Однак, незважаючи на низку позитивних моментів, на які вказано вище допустимість гіпнозу як одного зі способів встановлення істини під час

розслідування кримінального провадження супроводжувалася науковою дискусією від початку появи думки про застосування гіпнозу для здобуття доказової інформації у ході розслідування кримінальної події. Велика плеяда доволі відомих вчених абсолютно категорично виступають проти застосування гіпнозу в слідчій та правоохоронній практиці. Так, вітчизняні фахівці В. О. Коновалова та В. Ю. Шепітько переконані, що, правоохоронцям, в принципі, слід заборонити застосування у практичній діяльності прийомів, які передбачають вплив на психіку людини за допомогою екстрасенсорики, гіпнозу тощо [9, с.143].

Є, безумовно, і третя сторона, яка налаштована “радикальніше” і виступає за безумовне сприйняття слідчого гіпнозу як окремого та ефективного методу здобуття криміналістично значущої інформації. Їх більшість, і серед них першим слід назвати апологета цієї проблематики В. А. Образцова. На його думку, мова повинна вестися про можливість використання знань спеціалістів у сфері гіпнозу для виявлення утаємниченої, прихованої інформації про злочинну діяльність, в умовах обґрунтованої підозри щодо особи в таких діях. Причому дослідник зауважує, що об’єктами гіпнотичного впливу можуть бути не тільки потерпілі та свідки, а й в певних випадках підозрювані та обвинувачені. Не менш важливим він вважає і використання гіпнозу під час допиту з метою продуктивної актуалізації спогадів, тобто зниклих, затерлих слідів пам’яті у добропорядних носіїв інформації, що збирає слідчий [10, с. 279].

Подібну позицію підтримують ще багато різних дослідників, думки яких здебільшого зводяться до того що, у випадках, коли у конкретній слідчій ситуації слідчий не має можливості отримати доказову інформацію традиційними засобами, він повинний звертатись до нестандартних, інноваційних засобів отримання такої інформації, до яких можна з впевненістю зарахувати слідчий гіпноз.

Розглядаючи допустимість застосування такого засобу здобуття криміналістично значущої інформації, як “слідчий” гіпноз, слід зазначити, що ніяких конкретних заборон щодо застосування такого методу ні в Конституції, ні в Кримінальному процесуальному кодексі, ні в інших нормативних актах не існує. Немає, правда, і конкретних нормативних актів які б хоч би як передбачали застосування його в межах кримінального судочинства. Однак сучасна теорія криміналістики вже має певні напрацювання в цьому напрямі на теоретичному рівні, а результативність його застосування в інших країнах дає підстави сприймати такий метод як достатньо серйозний інструментарій у боротьбі зі злочинністю.

Однак існують і інші побоювання щодо відносно недостовірності інформації, отриманої у результаті застосування гіпнозу при проведенні слідчого експерименту. Необхідно відмітити, що, на жаль, вони можуть бути небезпідставними, оскільки у випадку низької кваліфікації гіпнорепродуктора він справді може або взагалі не ввести об’єкт гіпнорепродукції в стан гіпнозу, або неправильно інтерпретувати дані, отримані під час сеансу. Проте слід наголосити на тому, що слідчий отримує таку інформацію як орієнтуючу або як непрямий доказ і зобов’язаний її перевірити та зіставити із матеріалами кримінального провадження. Звідси випливає й інша важлива проблема – проблема визначення можливості конкретного фахівця виступати спеціалістом, вимог до підготовки таких спеціалістів та методики проведення таких

досліджень у вигляді експертиз. Зрозумілим є той факт, що навіть дуже сильний фахівець з гіпнозу не завжди зможе виконати поставлене перед ним слідчим завдання, оскільки не обізнаний з тонкощами кримінального провадження, постановки необхідних питань та перевірки цих питань під час опитування. Тобто для цього слід готувати окремого вузького фахівця, який зможе виконувати такі завдання, при цьому дотримуючись певних умов. Так, В.А. Кучинський відмічає, що застосування гіпнозу при розслідуванні злочинів та проведенні різних слідчих дій є допустимим і доцільним при наступних умовах:

- повне виключення можливості заподіяння шкоди допитуваному;
- усвідомлена добровільність застосування;
- використання відомостей, отриманих гіпнозом в як орієнтуючої інформації для отримання та перевірки доказів [11, с. 318].

Ми вважаємо, що зазначений вище перелік є дещо неповним та підтримуємо думку Ортинського В.Л., який виділяє низку умов, що мають виконуватись під час слідчого гіпнозу для запобігання порушенню законних прав та інтересів людини та громадянина:

- слідчий від об'єкта гіпнорепродукції повинен отримати добровільну згоду на проведення такого сеансу, яку необхідно оформити відповідним документом;
- на допиті повинний бути присутній адвокат або представник особи, до якої застосовується ця процедура, для запобігання фальсифікації результатів проведеного дослідження;
- з цією ж метою процес проведення сеансу слідчого гіпнозу повинен обов'язково супроводжуватись відеофіксацією всього процесу дослідження;
- сеанси слідчого гіпнозу повинні проводити досвідчені спеціалісти (психіатри або психологи), які мають спеціальну підготовку щодо проведення гіпнорепродукції;
- об'єкт гіпнорепродукції повинний бути ознайомлений із переліком питань, які будуть йому задавати під час сеансу до проведення дослідження;
- фахівець, який проводить сеанс слідчого гіпнозу, повинен бути безпристрасним стосовно одержуваної інформації під час сеансу та щодо самої особи, що піддається гіпнозу [12, с. 7].

Викладене дозволяє стверджувати, що категорична заборона застосування гіпнозу не є виходом з ситуації. Повинні продовжуватися дослідження в цьому напрямку і за умови повного виключення шкоди учаснику кримінального процесу гіпноз слід включити в арсенал слідчого як форму використання спеціальних знань і при проведенні слідчого експерименту зокрема.

Застосування технічних засобів у кримінальному процесі є звичайним явищем, але з розвитком науки і техніки технічні засоби стають все більш удосконаленими, точними, чіткими. Крім використання технічних засобів при фіксації доказів (фото-, відеозйомка, аудіозапис), слід приділити увагу пристроям, які допомагають безпосередньо збирати дані, які можуть бути використані у якості доказів в рамках кримінального провадження. Одним із таких пристроїв є поліграф, більш відомий, як «детектор брехні». І хоча він давно вже не є новелою, та правові аспекти можливості його використання в Україні ще й досі не вирішені.

Сьогодні вирішення завдань кримінального процесу певною мірою пов'язують з потребою у використанні поліграфа як сучасного методу перевірки показань, фокусують увагу на допустимості перевірки на поліграфі доказів. Зрозуміло, що вирішення цих питань судами має базуватися на закордонному досвіді та відповідності вітчизняної правової системи вимогам використання поліграфа як «спеціальних знань». А отже, дослідження наукових питань, які впливають на юридичну оцінку «надійності» доказів, отриманих на поліграфі, і зокрема подолання відмінностей між мовами права і науки, є доволі актуальним.

Дослідження, проведені Американською асоціацією операторів поліграфа, показали, що отримана з його допомогою інформація в 87-96% випадків ефективно використовується у кримінальних справах. Накопичений протягом десятиліть зарубіжний досвід застосування поліграфа з метою виявлення у людини інформацію, котру вона приховує привів до формування системи принципів організації процедури тестування за допомогою цього приладу [13].

Слід зазначити, що, незважаючи на загальнодержавну політику щодо використання поліграфа, окремі штати мають право на законодавчому рівні вносити певні корективи із цього питання, якщо вони не порушують Конституції США. Так, у штаті Массачусетс результати дослідження на поліграфі можна використовувати в суді лише у разі згоди підозрюваної особи як на перевірку, так і на долучення її результатів до матеріалів справи, що розглядають у суді. Рішення має погодити суд присяжних і лише за позитивного рішення суд приймає результати дослідження на поліграфі як доказовий факт, що на нашу думку є позитивним моментом та може бути впроваджено до вітчизняного законодавства.

Використання поліграфа в американському кримінальному судочинстві допускається за дотримання таких умов:

- підозрюваний вимагає, щоб його перевірили на поліграфі;
- суд присяжних вважає, що за своїм фізичним і психічним станом підозрюваний може бути опитаний з використанням поліграфа;
- підозрюваний свідомо відмовляється від прав, наданих п'ятою поправкою до Конституції (відмова від самообвинувачення);
- суд присяжних вважає, що фахівець, який проводить ці дослідження, кваліфікований, а сама процедура перевірки відповідає встановленим вимогам;
- підозрюваний має надати показання до отримання висновку про можливу перевірку [14].

Загалом у США існує чотири критерії щодо визначення правдивості показань (хоча вони неодноразово бралися під сумнів з точки зору надійності та достовірності): 1) фальсифікація; 2) рівень помилок; 3) експертна оцінка; 4) загальне визнання.

Використання поліграфа становить значний науковий інтерес і викликає широку суспільну дискусію. Більшість психологів та інших вчених поділяють думку, що існує чимало підстав для застосування поліграфа. Суди, включаючи Верховний Суд США, неодноразово відмовлялися від використання доказів через використання поліграфа у зв'язку з його ненадійністю. Проте поліграф, як і раніше, використовують у несудових установах, зокрема для перевірки персоналу під час кадрового відбору, а також для того, щоб спробувати оцінити достовірність показань підозрюваних і свідків. Також перевірки на поліграфі іноді використовують фізичні особи для переконання інших у своїй

невинуватості. Непоодинокими є випадки використання поліграфа приватними агентствами і корпораціями.

В Україні сьогодні можливе використання поліграфа в ході проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Окремо слід відмітити, що можливе використання поліграфа безпосередньо під час проведення допиту, обшуку чи слідчого експерименту. Перед проведенням цих слідчих (розшукових) дій використання поліграфа дозволяє отримати додаткову орієнтуючу інформацію слідчому, прокурору стосовно місця розташування шуканих об'єктів (у випадку обшуку) або ж стосовно ходу та послідовності поведінки особи, обстановки чи обставин події тощо (у випадку слідчого експерименту).

Проте тут виникають труднощі організаційного характеру. Сучасний контактний поліграф для цього не підходить, адже особа, яка в ході слідчого експерименту, показує, як відбувалася подія, не може сидіти в кріслі приєднана до поліграфа, адже повинна рухатися на місці проведення слідчого експерименту, показуючи ті чи інші свої дії тощо. Безпосередньо в ході проведення слідчого експерименту в майбутньому можуть використовуватися безконтактні поліграфи, які фіксують психофізіологічні показники особи дистанційно. Таким чином можна буде виявити хвилювання особи та ознаки нещирості особи під час проведення слідчого експерименту тощо. І хоча сучасний рівень науково-технічного розвитку не дозволяє цього робити, не можна відкидати такої можливості в майбутньому.

Дані, отримані з використанням поліграфа в ході слідчих дій, не мають доказового значення і можуть бути використані лише з орієнтуючою, тактичною метою. Це пов'язано з тим, що висновки спеціаліста не є джерелом доказів. Тому, можливість використання поліграфа або інших подібних технічних засобів, призначених для реєстрації неусвідомлених реакцій особи, потребує нормативного закріплення.

Таким чином, можна зробити висновок, що спостерігаються при використанні поліграфа прояви фізичного або морального стану можуть служити для слідчого:

- а) показником правильності його дій або, навпаки, сигналом про необхідність змінити напрямок дій або їх тактику;
- б) орієнтиром для вибору шляхів встановлення психологічного контакту з цією особою як передумови успішності даної слідчої дії;
- в) матеріалом для вивчення психологічних та інших особливостей учасників процесу.

Висновок. Резюмуючи викладене, можна впевнено сказати, що в даний час накопичено достатній емпіричний матеріал і зарубіжний досвід, що дозволяє використовувати різні форми спеціальні знання в кримінальному судочинстві.

Література:

1. Лазебний А. М. Міжнародний досвід використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти громадського порядку. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2016_1_16

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ *Верховна рада України*: [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
3. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.google.com.ua/search?q=%D1%81%D1%82+15+%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%83%D0%BF%D0%BA&oq=%D1%81%D1%82+15+%D0%B0%D0%B7%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D1%83%D0%BF%D0%BA&gs_l=psyab.3...3162.4960.0.5660.6.6.0.0.0.397.10.70.0j4j0j1.5.0...0...1.1.64.psy-ab..1.0.0...0.0-cM4WPCj4
4. Богомолова С. Когда и как ФБР использует гипноз. *Записки криминалистов*. Вып. 5. Москва. 1995. С. 246–250.
5. Mystery magazine web: (*Forensic Hypnosis in Famous Court Cases*) [Электронный ресурс]. Cheryl Ritzel is the author of *Beginner's Luck* (2003), *Drop Dead* (2003) and *Runner's High* (upcoming release Winter 2004) // Published Summer 2004, Volume II., Режим доступа. – [Электронный ресурс]: <http://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&langpair=en/ru&u=http://lifeloom.com/II/Ritzel.html>
6. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология : учеб. пособие. Харьков : Консум, 1999. 157 с.
7. Ахмедов Т.И. Практическая психотерапия: внушение, гипноз, медитация. Харьков, АСТ, 2003. 446 с.
8. Галан Н. В. Застосування методів психотерапії у слідчій практиці. *Науковий вісник НАВСУ*. № 1. 2014. С. 91–100.
9. Коновалова В. Е. Криминалистическая тактика: теории и тенденции : учеб. пособ. В. Е. Коновалов, В. Ю. Шепитько. Х. : Гриф, 1997. 256 с.
10. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника. В. А. Образцов. М.: Юрист. 1997. 333 с.
11. Кучинский, Владимир Александрович. Личность, свобода, право. В. А. Кучинский. М. : Юридическая литература, 1978. 208 с.
12. Ортинський, В. Л. Нестандартні засоби отримання криміналістично значущої інформації в рамках проведення досудового розслідування: слідчий гіпноз. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки*. 2015. № 827. С. 3-8.
13. Рустамов К.Э. Формы использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mopi.bakuvirtual.net/wp-content/uploads/2015/04/Рустамов-К.Е.-Формы-использования-специальных-знаний-в-уголовном-судопроизводстве.pdf>
14. Cohen H. Polygraphs could be history's honest: thermal imaging may help flush out the liars / H. Cohen // *The Scientist*. 2002. Feb. 18. P. 8.

APPLICATION OF EXTERNAL EXPERIENCE OF THE USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CONDUCT OF SUCCESSFUL EXPERIMENT

Gusachenko Eugenia

Formulation of the problem. Today, in the world, and in Ukraine, in particular, there are major transformations in socio-political and economic relations. These processes take place under difficult conditions and are accompanied by the emergence of new types of crimes and their rapid growth, therefore, the special importance of using specialist knowledge in the conduct of various investigative (search) actions, in

particular, during an investigative experiment, becomes of special importance. It is the application of special knowledge in a narrow field of knowledge that promotes a quality investigation, and as a result, the adoption of legitimate and well-founded judicial decisions. It should be noted that the use of positive foreign experience plays an important role in such activities.

Analysis of publications that initiated the solution to this problem. It should be noted that much attention has been paid to the topic of the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses in the procedural and forensic literature. At the same time, the current state of the existing criminal procedural legislation and the practice of its application by the bodies of pre-trial investigation, the regulation in the departmental regulations of certain provisions of the tactics of conducting investigative (search) actions, and in particular the procedure of the investigator of the experiment, leaves a lot of open questions.

The general theoretical aspects of the use of special knowledge in the investigation of criminal offenses were considered in the works: L. E. Arocker, V. P. Bahin, A. V. Ishchenko, N. I. Klymenko, N. A. Krasnikova, V. V. Lysenko, O. I. Motleyah, M. Ya. Sagea, N. A. Selivanova and others. In addition, it is worth mentioning the scientific developments, which are sufficiently fully covered by criminologists and proceduralists in forensic literature about the investigative experiment. In particular, a significant contribution to the development of scientific foundations for conducting an investigative experiment was made by L. E. Arocker, V. P. Bakhin, P. D. Bilenchuk, N. I. Gukovska, V. O. Konovalova, E. D. Lukianchikov, V. M. Tertyshnik, K. O. Chaplinsky, V. Yu. Shepitko and many others.

The value of the work of the above-mentioned scholars is undoubted, but the question of the use of foreign experience in the use of special knowledge during the conduct of the investigative experiment is not only not exhausted, but also requires further improvement and development.

Presenting main material. In the Criminal Procedure Code of Ukraine (hereinafter referred to as the CPC of Ukraine) in 2012 there was a rational change in the approach to criminal justice. However, the negative point still remains that the concept of "special knowledge" in the CPC of Ukraine is not fixed.

Special knowledge is revealed in the scientific works of Ukrainian and foreign scholars. Under these concepts, today is understood a set of theoretical knowledge and practical skills in the field of science, technology, special technical training and professional experience used for the purpose of studying, using and preventing crimes [1. with. 87]. It is clear that the use of special knowledge is carried out by involving a specially-recognized person, that is, the subject of the application of special knowledge. The following, according to the CPC of Ukraine, include: expert, specialist and other persons (translator, psychologist, teacher, doctor, etc.). Given that the investigation of crimes in the field of public order is accompanied by a large number of conducting various kinds of expertise, therefore subjects of the use of special knowledge in the process of investigating crimes above the specified area are subjects of the investigation.

The Ukrainian Criminal Procedure Law distinguishes between the term "specialist" and "expert", which makes it possible to limit the category of persons having this procedural status. The norms of the CPC of Ukraine establish the scope of the rights and duties of an expert and expert. Thus, according to the Law of Ukraine

"On Judicial Expertise" it has been established that an expert in a criminal proceeding is a person possessing scientific, technical and other special knowledge and has the right, in accordance with the Law on Judicial Expertise, to conduct an examination and is instructed to give a conclusion on issues that arise during criminal proceedings and relate to his field of knowledge [2].

By analyzing international practice in the question of approaching a person who is a person with special knowledge in the investigation of a criminal offense, one can refer to the practice of countries such as the Czech Republic, Finland and Sweden. Considering the example of the Czech Republic, it should be noted that in this country, you can involve a person as an expert only if the person was listed on a particular type of specialty. The expert has no right to start fulfilling his duties without an oath, the text of which is specified in the Law. At the same time, Ukrainian law does not have a clearly defined oath or oath, except for the oath given by an expert when interrogated as a witness. We find this situation unacceptable because an expert gives an oath after an examination, but not before.

In such European countries as Sweden and Finland, the training of experts is carried out on the basis of training in special courses, after which the person receives a certificate and a master's degree and has the opportunity to conduct a judicial examination.

Indeed, the measure of the use of special knowledge is reality, that is, the receipt of specific positive results in achieving specific goals (disclosure of criminal offenses) and the relevance of their validity. Naturally, obtaining results should be conditioned by certain conditions (principles). Today it's no secret that special law-enforcement services of many countries of the world actively use in their activities the so-called psychics and achieve their goals, translating further work into various procedural forms - the results of operational development, work with the secret machine, etc.

The use of special powers is not foreseen by law, but perhaps they are the result of the presence of special skills and knowledge, an explanation which has not yet been given by science. It would be quite good, if such a person, sitting in his office, on the photo will offer his vision of the events that have taken place, and the investigator will check the information received once again by lawful methods. Yes, and the law does not specify that talking with psychics is prohibited. Indeed, it would be somewhat funny decision of the investigator to submit the advice of the above persons in the form of a specialist's conclusion, but nobody is forbidden to use them to search criminalistic information in the conduct of the investigator's experiment.

A similar situation developed in a criminal proceeding with hypnosis and a polygraph. For example, in Art. 15 CPC of the Azerbaijan Republic states that hypnosis refers to cruel, inhuman, degrading treatment of a person, it is equated with physical torture. However, we adhere to a different point of view and believe that hypnosis, with its proper application, may be useful in the investigation of criminal proceedings [3].

The first attempts to use hypnosis to obtain information from victims and witnesses in criminal cases, from the middle of the nineteenth century, have been traced in many European states in France, Scandinavia [4, p. 248].

In foreign practice, the most widespread hypnosis has gained in the United States. There he was used in a number of high profile cases. Interview with Albert Desalvo, better known as the "Boctoon Dodger", lasted for 50 hours. In a part of the

interrogation conducted under hypnosis, Desalvo described the murder of Evelyn Corbin, recalling the details, in particular regarding her health, which she called in conversation with him. Hypnosis has given impetus to the investigation of the case of Theodore Bandy, found guilty of killing more than 30 women. The witness Nit Neri, who saw the killer, did not have time to look at him, in a state of hypnosis, he unmistakably pointed out his photo among many others. Sam Sheppard, accused of murdering his own wife, having undergone a procedure for interrogation in a state of hypnosis, recalled the details of the night of the murder, the actual presence in the house of an unknown man and his sign, and he was acquitted [5, p. 3].

Today, in the domestic legal literature on the question of the possibility of hypnosis in criminal proceedings, there is still no single point of view. Several authors categorically object to this, referring to medical contraindications and the inadmissibility of using evidence as evidence obtained under hypnosis [6, p. 76-79]. To them, according to a fair comment T.I. Akhmedov is a small group of individuals who have a superficial view of hypnosis and related sciences and, as a result, mistakenly believes that, when applied, the interrogation may be subjected to unlawful violence. The indicated group of opponents of hypnosis is not aware that hypnosis as a special state of consciousness exists, is being researched and successfully used in the world practice of psychology and medicine for several centuries, therefore, the general rejection does not apply [7, p. 8-44].

However, numerous studies have found that hypnosis plays a significant role in ensuring the reliability and accuracy of testimony witnesses and victims in most criminal cases, in particular, during the conduct of the investigator's experiment. Since, in most cases, the possibility of re-examining information obtained during hypnosis, such as a description of the appearance of the suspect, car number, vehicle characteristic and other key information, is further investigated, this information is either confirmed or not taken into account. So, the results of a special experiment on investigating the effectiveness of an investigator hypnosis are interesting. In front of a group of policemen in a spontaneity situation, a crime was plotted. Each of them was asked to give a personalized written report of the incident he witnessed. Then in these same bodies such reports were re-received in the state of hypnosis. As a result, it turned out that the second report was much more complete and more accurate than the first one. It is worth only adding that the many cases of the use of an investigator hypnosis in the daily practice of criminology serves as a convincing confirmation of these experimental results [8, p. 93].

However, despite a number of positive points, the above-mentioned admissibility of hypnosis as one of the ways to establish the truth during the investigation of criminal proceedings was accompanied by a scientific discussion from the onset of the idea of hypnosis for obtaining evidence in the course of an investigation of a criminal incident. A large galaxy of well-known scholars is absolutely categorically opposed to the use of hypnosis in investigative and law enforcement practice. So, domestic experts V.O. Konovalov and V.Yu. Shepitko convinced that law enforcement officers, in principle, should prohibit the use in practice of methods that involve the impact on the human psyche with the help of extrasensory, hypnosis, etc. [9, p.143]

There is, of course, a third party that is "more radical" and advocates unconditional perception of an investigator hypnosis as a separate and effective method of obtaining criminally relevant information. Their majority, and among them

the first should be called the apologist for this problem VA Obraztsov. In his opinion, the question should be about the possibility of using the knowledge of specialists in the field of hypnosis to reveal the hidden, hidden information about criminal activity, in the context of reasonable suspicion of a person in such actions. Moreover, the researcher observes that objects of hypnotic influence can be not only victims and witnesses, but also in certain cases, suspects and accused. Equally important, he believes and the use of hypnosis during interrogation in order to productively update the memories, that is, the disappeared, worn out traces of memory in the good carriers of information collected by the investigator [10, p. 279].

A similar position is supported by many different researchers, whose thoughts are largely confined to the fact that in cases where in a particular investigative situation the investigator is not able to obtain evidence by traditional means, he should seek out non-standard, innovative means of obtaining such information as can be obtained from confidently credit the investigator hypnosis.

Considering the admissibility of the use of such a means to obtain forensic information as an "investigative" hypnosis, it should be noted that there are no specific prohibitions on the use of such a method either in the Constitution or in the Criminal Procedure Code or other normative acts. There is, however, no specific regulations that would at least include the application of it within the framework of criminal justice. However, the modern theory of criminology already has some work in this direction at the theoretical level, and the effectiveness of its application in other countries gives reason to perceive such a method as a sufficiently serious tool in the fight against crime.

However, there are other fears regarding the unreliability of information obtained as a result of hypnosis during an investigator's experiment. It should be noted that, unfortunately, they can be unfounded, because in the case of a low skilled hypnotherapist, he can either not at all introduce a hypnotility object into a state of hypnosis, or incorrectly interpret the data obtained during the session. However, it should be emphasized that the investigator receives such information as a guideline or as an indirect evidence and is obliged to check it and compare it with the materials of criminal proceedings. Hence another important problem - the problem of identifying the ability of a specific specialist to act as a specialist, the requirements for the training of such specialists and the methodology for conducting such studies in the form of expertise. It is understandable that even a very strong hypnosis specialist will not always be able to fulfill the task set before him by an investigator because he is not aware of the intricacies of criminal proceedings, the setting of the necessary issues, and checking these questions during the survey. That is, for this purpose it is necessary to prepare a separate specialist who can perform such tasks, while observing certain conditions. Yes, V .A. Kuchinsky notes that the use of hypnosis in investigating crimes and conducting various investigative actions is permissible and expedient under the following conditions:

- complete exclusion of the possibility of causing harm to the interrogator;
- conscious voluntary application;
- use of information obtained by hypnosis in the directional information for obtaining and verifying evidence [11, p. 318].

We believe that the above list is somewhat incomplete and supports the opinion of Ortinsky V.L., which highlights a number of conditions to be fulfilled during an

investigator's hypnosis to prevent the violation of the legitimate rights and interests of a person and a citizen:

- the investigator from the object of hypnoreproduction must obtain a voluntary consent for such a session, which must be drawn up by the relevant document;
- the interrogation must be attended by a lawyer or a representative of the person to whom this procedure applies, in order to prevent the falsification of the results of the study;
- for the same purpose, the process of conducting a session of an investigator's hypnosis must necessarily be accompanied by video fixation of the entire study process;
- Sessions of the investigator hypnosis should be conducted by experienced specialists (psychiatrists or psychologists) who have special training in the conduct of hypnoreproduction;
- the object of hypnoreproduction should be acquainted with the list of questions that will be asked to him during the session before the study;
- The specialist who conducts an examination hypnosis session should be careful about the information received during the session and about the person subject to hypnosis [12, p. 7].

The above suggests that a categorical ban on the use of hypnosis is not a way out of the situation. Should continue research in this direction and with the full exclusion of party prejudice criminal proceedings hypnosis should be included in the arsenal of an investigator as a form of knowledge and the use of special investigative experiment during particular.

The use of technical means in the criminal process is a common occurrence, but with the development of science and technology, technical means are becoming more advanced, precise, and precise. In addition to using technical means at fixing evidence (photos, video, audiotape) should pay attention to devices that help directly collect data that can be used as evidence in criminal proceedings. One such device is a polygraph, better known as a "lie detector." And although it has long been no longer a novelty, the legal aspects of its use in Ukraine are still not resolved.

Today, the decision of the tasks of the criminal process is to some extent linked with the need to use a polygraph as a modern method of verifying evidence, focusing on the admissibility of verification on the polygraph of evidence. It is clear that the solution of these issues by the courts should be based on foreign experience and the compliance of the domestic legal system with the requirements for using the polygraph as "special knowledge". Consequently, the study of scientific issues that influence the legal assessment of the "reliability" of the evidence obtained on the polygraph, and in particular the elimination of differences between the languages of law and science, is very relevant.

Studies conducted by the American Association of Polygraph Operators have shown that the information it receives in 87-96% of cases is effectively used in criminal cases. The foreign experience of using the polygraph for decades to detect information that it hides has resulted in the formation of a system of principles for organizing the testing procedure with the help of this device [13] accumulated over decades.

It should be noted that, despite the national policy on the use of the polygraph, individual states have the right to make certain adjustments on this issue at the legislative level if they do not violate the US Constitution. So, in Mass., The results of

a polygraph survey can only be used in court if the suspect is agreed upon both for examination and for adding its results to court cases. The decision should be agreed upon by the jury, and only for a positive decision the court accepts the results of the survey on the polygraph as an evidentiary fact, which in our opinion is a positive moment and can be implemented into domestic law.

The use of a polygraph in American criminal justice is permitted subject to the following conditions:

- the suspect demands that he be checked on a polygraph;
- the jury states that, in its physical and mental condition, the suspect may be questioned using a polygraph;
- the suspect deliberately waives the rights granted by the fifth amendment to the Constitution (refusal of self-incrimination);
- the jury considers that the specialist conducting these studies is qualified, and the inspection procedure itself meets the established requirements;
- the suspect should give evidence to obtain a conclusion on possible verification [14].

In general, in the United States, there are four criteria for determining the veracity of evidence (although they have been repeatedly questioned in terms of reliability and reliability): 1) falsification; 2) the level of errors; 3) expert assessment; 4) general recognition.

The use of the polygraph is of considerable scientific interest and causes a broad public debate. Most psychologists and other scholars share the view that there are many grounds for using the polygraph. Courts, including the US Supreme Court, have repeatedly refused to use evidence due to the use of the polygraph due to its unreliability. However, the polygraph is still used in non-judicial institutions, in particular for checking personnel during recruitment, and in order to try to assess the reliability of testimony of suspects and witnesses. Also, checks on polygraphs are sometimes used by individuals to convince others of their innocence. The cases of polygraph use by private agencies and corporations are not even common.

In Ukraine today, the use of a polygraph in the course of conducting separate investigatory (search) actions is possible. It should be noted separately that it is possible to use the polygraph directly during interrogation, search, or investigative experiment. Before conducting these investigatory (search) actions, the use of the polygraph allows additional guidance information to the investigator, the prosecutor regarding the location of the objects sought (in the case of a search) or in relation to the course and sequence of the behavior of the person, the circumstances or circumstances of the event, etc. (in the case of an investigative experiment) .

However, there are organizational difficulties. The modern contact polygraph is not suitable for this, because the person who during the investigative experiment shows how the event occurred can not sit in the chair attached to the polygraph, since it should move on the spot of conducting an investigative experiment, showing one or another of its actions, etc. Immediately during the conduct of an investigative experiment in the future, contactless polygraphs that record psychophysiological indices of a person remotely can be used. In this way, one can identify the person's emotions and signs of insincerity during an investigative experiment, etc. And although the current level of scientific and technological development does not allow this to happen, one can not reject such an opportunity in the future.

Data obtained using a polygraph during investigative actions are not probative and can only be used with a guiding, tactical purpose. This is due to the fact that the expert's findings are not a source of evidence. Therefore, the possibility of using a polygraph or other similar tools designed to record unconscious reactions of a person requires regulatory fixation.

Thus, we can conclude that observed with the use of the polygraph manifestations of physical or moral state can serve as an investigator:

a) an indicator of the correctness of his actions or, conversely, a signal of the need to change the direction of action or tactics;

b) a benchmark for choosing ways to establish a psychological contact with this person as a prerequisite for the success of this investigative action;

c) material for studying the psychological and other features of the participants in the process.

Conclusion. Summarizing the above, we can confidently say that at present sufficient empirical material and foreign experience have been accumulated, which allows the use of various forms of special knowledge in criminal proceedings.

References:

1. Lazebnyi A. M. Mizhnarodnyi dosvid vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty hromadskoho poriadku. Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy. 2016. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2016_1_16

2. Pro sudovu ekspertyzu : Zakon Ukrainy vid 25.02.1994 № 4038-XII Verkhovna rada Ukrainy: [sait]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

3. Uholovno-protseessualnyi kodeks Azerbaidzhanskoï Respublyky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/user/Downloads/Azerbaijan_CPC_2000_am2013_ru.pdf

4. Bohomolova S. Kohda y kak FBR yspolzuet hypnoz. Zapysky krymynalystov. Выр. 5. Moskva. 1995. S. 246–250.

5. Mystery magazine web: (Forensic Hypnosis in Famous Court Cases) [Elektronnyi resurs]. Cheryl Ritzel is the author of Beginners Luck (2003), Drop Dead (2003) and Runners High (upcoming release Winter 2004) // Published Summer 2004, Volume II., Rezhym dostupu. – [Elektronnyi resurs]: <http://translate.google.com.ua/translate?hl=ru&langpair=en|ru&u=http://lifeloom.com/II1Ritzel.html>

6. Konovalova V. E. Dopros: taktyka y psykholohyia : ucheb. posobyе. Kharkov : Konsum, 1999. 157 s.

7. Akhmedov T.Y. Praktycheskaia psykhoterapyia: vnushenye, hypnoz, medytatsyia. Kharkov, AST, 2003. 446 s.

8. Halan N. V. Zastosuvannia metodiv psykhoterapii u slidchii praktytsi. Naukovyi visnyk NAVSU. № 1. 2014. S. 91–100.

9. Konovalova V. E. Krymynalystycheskaia taktyka: teoryy y tendentsyy : ucheb. posob. V. E. Konovalov, V. Yu. Shepytko. Kh. : Hryf, 1997. 256 s.

10. Obratstov V. A. Viiavlennye y yzoblychenye prestupnyka. V. A. Obratstov. M.: Yuryst. 1997. 333 s.

11. Kuchynskiy, Vladymyr Aleksandrovych. Lychnost, svoboda, pravo. V. A. Kuchynskiy. M. : Yurydycheskaia lyteratura, 1978. 208 s.

12. Ortynskiy, V. L. Nestandartni zasoby otrymannia kryminalistychno znachushchoi informatsii v ramkakh provedennia dosudovoho rozsliduvannia: slidchyi hipnoz. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Yurydychni nauky. 2015. № 827. S. 3-8.

13. Rustamov K.E. Formy yspolzovaniya spetsyalnykh znaniy v uholovnom sudoproizvodstve [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://mopi.bakuvirtual.net/wp-content/uploads/2015/04/Rustamov-K.E.-Formy-yspolzovaniya-spetsyalnykh-znaniy-v-uholovnom-sudoproizvodstve.pdf>

15. Cohen H. Polygraphs could be history's honest: thermal imaging may help flush out the liars / H. Cohen // The Scientist. 2002. Feb. 18. P. 8.